

RIJEČ IZDAVAČA

„Ko zaboravi prošlost, nanovo će je preživjeti.“

Džordž Santajana

Obilježavajući jubilej - sedamdeset godina od kolonizacije Crnogoraca u Vojvodinu (1945-2015), Udruženje Crnogoraca Srbije „Krstaš“ i Crnogorski kulturni centar Beograda obogaćuju svoju izdavačku produkciju objavljivanjem romana Radovana S. Stevovića *Biografija jedne žene*.

Kolonizacija Crnogoraca u Vojvodinu odvijala se u periodu 1945-1948. godine u specifičnim istorijskim uslovima, neposredno poslije završetka Drugog svjetskog rata i Narodnooslobodilačke borbe jugoslovenskih naroda. Vlada Demokratske Federativne Jugoslavije je donošenjem Zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji, koji je Privremena Narodna Skupština DFJ jednoglasno usvojila 23. avgusta 1945. godine, kolonizaciju Vojvodine podigla na savezni nivo i sa njom su u prvom redu bila obuhvaćena seoska domaćinstva iz svih djelova Jugoslavije. U procesu priprema za kolonizaciju za sve republike su određene kvote, tj. broj porodica koje su trebale biti preseljene u Vojvodinu. Kvota koju je dobila NR Crna Gora je bila sedam hiljada porodica. Primjenom Zakona obezbijeđen je i zemljišni fond za sprovođenje agrarne reforme i kolonizacije, kao i za formiranje velikih državnih poljoprivrednih dobara. Ukupno 1.600.000 hektara plodne vojvođanske zemlje podijeljeno je

na 66.000 kolonista, 70.000 bezemljaša, te više poljoprivrednih dobara i drugih ustanova.

Iz Drugog svjetskog rata Crna Gora je izašla sa procentualno najvećim gubicima među južnoslovenskim državama. Rasipanje stanovništva Crne Gore, prepolovljenog tokom nekoliko decenija XX vijeka, nastavljeno je nakon oslobođenja i stvaranja nove Jugoslavije preseljavanjem njenog najvitalnijeg, revolucionarnog dijela u Vojvodinu.

U jesen 1945. godine otpočelo je najveće plansko iseljavanje u viševjekovnoj historiji Crne Gore. Crnogorci su u najvećoj mjeri kolonizovani na prostoru srednje Bačke. U mjestima predviđenim za naseljavanje porodica iz Crne Gore nalazilo se 7.860 useljivih, od ukupno gotovo deset hiljada napuštenih kuća. Prednost prilikom dobijanja prava na kolonizaciju su imale porodice boraca i palih ratnika Jugoslovenske armije, invalidi NOR-a i siromašne seljačke porodice. Petog novembra 1945. godine, ispred Doma slobode na Cetinju, oko jedanaest sati, prva grupa crnogorskih kolonista krenula je ka Vojvodini. Familije boraca tek završenog četvorogodišnjeg krvavog rata i članovi porodica palih boraca, napuštali su svoj zavičaj sa čudnim ošjećanjem radosti i tuge, osmijeha i plača. Gledajući suzrim očima prema ponositom Lovćenu koji se gubio u daljini, zapjevali su:

*„... Crna Goro, ostaj zbogom,
žao mi se rastat' s tobom.
Crna Goro, rodno mjesto,
tebe ću se šećat' često.
Zbogom, rijeke i potoci,
zbogom, braćo Crnogorci ...”*

Iz Zelenike su kolonisti posebnim kompozicijama vozova „bez voznog reda” putovali dolinom Neretve, Bosne i Save. U Indiji i Staroj Pazovi su se iskrcavali i zatim mijenjali pra-

vac, u zavisnosti od krajnje odredišne tačke. To putovanje je u uslovima poslijeratnih loših saobraćajnih prilika bilo veoma dugo i mukotrpno i trajalo je od deset do dvanaest dana. Revolucionarni duh crnogorskih iseljenika, entuzijizam i vjera u bolju budućnost ogleda se i u događaju od 11. novembra 1945. godine, kada se vozni transport zaustavio u Vinkovcima, u kojima su kolonisti obavili građansku dužnost glasajući za novu vladu DFJ.

U Sekić, mjestu kome su novi stanovnici na prijedlog pjesnika Radovana Stevovića, promijenili ime u Lovćenac - da ih podsjeća na stari kraj, naseljavani su iseljenici iz cetinjskog i barskog sreza, a u susjedni Feketić iz bokokotorskog sreza. U Vrbasu su naseljeni kolonisti iz nikšićkog, a u Sivcu iz pljevaljskog i bjelopoljskog sreza. Kolonisti iz kolašinskog sreza naseljavani su u Veprovcu, kome mijenjaju ime u Kruščić po narodnom heroju iz svog kraja Vukmanu Kruščiću. Crvenku dobijaju iseljenici iz danilovgradskog sreza, a u Kuli se koloniziraju iz više crnogorskih srezova. U Zmajevo i Ravno Selo se doseljavaju iseljenici iz podgoričkog, a u Bačko Dobro Polje iz šavničkog sreza. Toržu dobijaju kolonisti iz beranskog i andrijevičkog sreza i ime naselja mijenjaju u Savino Selo, po narodnom heroju Savi Kovačeviću. Sva nabrojana mjesta danas su administrativno smještena u tri opštine geografski naslonjene jedna na drugu - Mali Idoš, Vrbas i Kula predstavljaju prostor sa najvećom koncentracijom crnogorskih iseljenika u cjelokupnoj crnogorskoj dijaspori.

U Vojvodini je tada naseljeno ukupno 6.681 crnogorskih familija, od čega 6.043 iz matične domovine i 638 iz drugih djelova Jugoslavije, što je ukupno iznosilo 38.450 Crnogoraca. Ova pojava zaslužuje epitet iseljavanja epskih razmjera, imajući u vidu da je spomenuta cifra predstavljala više od deset odsto tadašnjeg ukupnog stanovništva Crne Gore.

Tokom tog istorijskog migratornog talasa, u varošicu Sekić kolonizovano je gotovo šest hiljada Crnogoraca iz Stare Crne

Gore. Sekić, današnji Lovćenac je specifičan u odnosu na ostala kolonistička mjesta u kojima su doseljeni Crnogorci jer je bio skoro apsolutno napušten sa samo nekoliko domicilnih porodica koje su sačekale nove stanovnike.

Lovćenački pjesnik Milivoje Miško Abramović u poemi *Dolazak Miluše Mrgudove* opisao je kako je jedan od vođa kolonizacije, nosilac Partizanske spomenice 1941. godine - Radovan Savov Stevović, promijenio ime Sekiću i tako za navijek kumovao Lovćencu koji je postao simbol crnogorstva u Vojvodini, upravo onako kako je Lovćen od iskona simbol Crne Gore:

„... *Ušli smo u Sekić
ime ko svako tuđe
ne osjećaš ga,
daleko.
Sjedismo u Zadružni dom
i svi isto razmišljali:
daćemo mi njemu naše ime
u kojem će biti naše krvi,
pa da na one tamo proplanke miriše.
Ćutali smo,
najednom Radovan usta i reče:
„ Lovćenac, ljudi neka se zove.
pa neka bude vrh naših pobjeda,
naše ime i prezime,
naša poruka i zavjet.
I neka bude opomena odakle smo ” ...”*

Danas, sedamdeset godina kasnije, u Vojvodini još uvijek živi značajan broj učesnika istorijske kolonizacije, ali stasava i treća generacija potomaka crnogorskih gorštaka koji su rođeni u ravnici. Crnogorski antifašizam čini neraskidivu vezu između crnogorskih kolonista i njihovih potomaka u Vojvodini i matične države Crne Gore. Ta veza će trajati dokle god u novim

pokoljenjima postoji šećanje i poštovanje na Njegoševe riječi ispisane na velikom spomeniku palim borcima NOB-a u centru Lovćenca: *Blago tome ko do vijeka živi, imao se rašta i roditi.*

U Lovćencu, nezvaničnoj prijestonici crnogorske dijaspore, u službenoj upotrebi je crnogorski jezik, u njemu je Crnogorski kulturni centar u čijim se prostorijama organizuju kulturne i društvene aktivnosti crnogorske zajednice, a u posljednje četiri godine i škola „Crna Gora moja postojbina”. U Lovćencu su šedišta kulturnih nacionalnih organizacija Crnogoraca u Srbiji, Udruženja Crnogoraca Srbije „Krstaš” i Crnogorskog kulturno-prosvjetnog društva „Princeza Ksenija”, a centar mjesta krase biste crnogorskog vladike i književnika Petra II Petrovića Njegoša i kralja Crne Gore Nikole I Petrovića.

Na crnogorski antifašizam podsećaju ulice koje nose imena narodnih heroja i predratnih revolucionara iz Crne Gore: Blagote Mićunovića, Baja Sekulića, Blaža Popivode, Buda Tomovića, Blaža Orlandića, Filipa Jankovića, Ivana Milutinovića, Jovana Tomaševića, Mirka Srzentića, Jovana Vučkovića, Ljubice Popović, Milovana Čelebića, Nikole Đurkovića, Nika Anđusa, Pera Četkovića, Stanka Martinovića, Save Kovačevića, Vida Sjekloće, Đura Petrovića i Đura Strugara, dok se centralni trg u centru mjesta zove Trg Četvrte crnogorske proletherske brigade. Tu su i drugi nazivi ulica koji podsjećaju na stari kraj: ulica Marka Miljanova, Njegoševa, Nikca od Rovina, Trinaesti jul i Stavorska, kojoj je dato ime po planini Stavor u Lješanskoj nahiji.

U uvodnoj napomeni poetske zbirke *Ratnicima palim za slobodu* Radovan Stevović je napisao: „Ove stihove posvećujem onim ratnicima palim u borbi za slobodu, koji nijesu dobili veća zaslužena priznanja, osim što su njihova imena uklesana na spomen-pločama, a zaslužili su da se o njima napišu čitave knjige. Borbe u kojima su ginuli bile su oštre i iznenadne, često i sa desetostruko jačim neprijateljem, pa se dešavalo da pod čudnim okolnostima samo pojedinac izađe kao živi svjedok okršaja.

Grabili su oružje iz ruku mrtvih drugova, branili svoju zastavu, bolnicu, svoga ranjenog komandanta ili zbjeg nejači. Preživjeli pojedinci, jedini svjedoci okršaja, nijesu imali mogućnosti niti vremena da ostave pisani dokument ili ispričaju pojedinosti borbe. Ako je nešto i bilo zapisano, to su talasi rijeka i ofanziva odnosili. Nove bitke rađale su nove junake - stariji su ginuli i sa sobom odnosili tajne strašnih ratnih zbivanja”.

Sazrijevajući u saznanju da onaj ko ne zna odakle je došao, taj ne zna ni kuda ide, današnje generacije Lovćenčana ljubomorno čuvaju uspomenu na svoj slavni zavičaj i porijeklo. Roman Radovana Stevovića *Biografija jedne žene*, koji je priredila njegova unuka dr Sofija Kalezić, profesorica metodike nastave, romantizma i realizma u južnoslovenskim književnostima na Fakultetu crnogorskog jezika i književnosti na Cetinju - će im biti dragocjena pomoć na tom putu.

Nenad Stevović